

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 4

הכנות לשבת

אם הם מתקנים לאכילה, כדי שיהיו נאכלים בשבת לעונג. וראוי לטעום מכל תבשיל ותבשיל. ודרשו רבותינו 'טועמיה חיים זכו', שכל הטועם תבשילו בערב שבת מאריכים לו ימיו ושנותיו.⁸

כשטועם את התבשיל לבדוק אם חסר מלח, האם חייב לברך?

הטועם מעט מן התבשיל כדי להבחין אם חסר הוא מלח או תבלין, ולא לשם אכילה, אינו צריך לברך ברכה ראשונה על טעימתו, ואפילו אם הוא טועם ובולע. ורק אם טועם ובולע כשיעור כזית מתבשיל של מאכל, או כשיעור רביעיית מתבשיל של משקה, צריך לברך ברכה ראשונה על אכילתו. ועדיף שבטעימתו יכוון לשם אכילה והנאה, ואז יוכל לברך ברכה ראשונה על אכילתו, ולא להסתמך על ההיתר שבטעימה אין צריך לברך.¹⁰

שכנים שלחו עוגה לכבוד שבת חתן של בנו, האם מותר לנו להוציא את העוגה לסעודת שבע ברכות שנערכת ביום חמישי?

מאכל שהוכן לכבוד שבת מותר מעיקר הדין להימלך ולאכלו ביום חול. אך יש המהדרים, שכל מאכל שהוכן לשם שבת יש לאכלו בשבת ולא ביום חול. לכן במידה ושלחו לו מאכל לכבוד שבת, יש לאכלו בשבת, ואם יש לו מספיק לשבת זו, ישמרהו לשבת הבאה, ובמידה והמאכל יתקלקל עד שבת הבאה, יאכלוהו ביום חול.¹¹

חליפה מלוכלכת מעט האם מותר ללבוש אותה לכבוד שבת?

מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת (ביום חמישי) מפני כבוד השבת, והטעם כדי שיהיו הבגדים נקיים ומכובדים לשבת, לפיכך צריך לזיזר שלא ללבוש בגד מלוכלך בשבת כדי שלא לעבור על תקנת עזרא.¹²

"טועמיה חיים זכו", האם צריך לטעום מכל המאכלים של שבת קודם לשבת?

מצוה לטעום מהתבשילים של שבת ביום שישי, וכן מהתבשילים של יום טוב בערב יום טוב, כדי לראות אם הם מתקנים לאכילה, כדי שיהיו נאכלים בשבת לעונג. וראוי לטעום מכל תבשיל ותבשיל. ודרשו רבותינו 'טועמיה חיים זכו', שכל הטועם תבשילו בערב שבת מאריכים לו ימיו ושנותיו.¹³

אבל, האם מותר בשטיפת ריצפה לכבוד שבת?

מצווה לנקות את הבית ולשטוף את הרצפה לכבוד שבת. וידמה את הדבר, כאילו מלך היה מגיע

לו אך עדיין אינו נוטל מן הצדקה, ויש לו מזון ב' סעודות לשבת, עליו נאמר שיעשה שבתו חול (ב' סעודות) ולא יזדקק לבריות כדי לקיים שלוש סעודות. אולם מי שיש בידו ללוות, (וי"א דווקא שמשער שיש לו מאיפה לפרוע) מחוייב ללוות ולקיים מצוות סעודות שבת כהלכתן, ועליו נאמר "לוו עלי ואני פורע".⁴

אמרו חכמים כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד ראש השנה חוץ מהוצאות שבת וימים טובים והוצאות בניו לתלמוד תורה, ובמדרש הוסיפו אף הוצאות ראשי חדשים.⁵

האם מותר להיכנס למינוס בבנק כדי לקנות צורכי שבת?

אמרו חכמים אמר להם הקב"ה לישראל: "בני לוו עלי וקדשו קידוש היום והאמינו בי ואני פורע". וכתבו הפוסקים שהלוואה לצורכי שבת מותרת רק בתנאי שיש ללווה אפשרות להחזירה, כגון שאמנם אין בידו מזומנים אבל יש בידו חפצי ערך שאותם יוכל למכור כדי להחזיר את חובו, או שיודע שצריך לקבל משכורת או מענק בזמן הקרוב ויכול להחזיר את ההלוואה, ויבטח בה' שיפרע את חובו.⁶ מותר להלוות בריבית באופנים המותרים (בהיתר עיסקא, או בריבית דרבנן) לצורכי שבת.⁸

אם התייקרו הדגים באופן משמעותי, האם צריך לקנות לכבוד שבת?

מוכרים המנצלים את נכונות שומרי ומענגי השבת לקניית מוצרי מאכל כגון דגים וכדומה אפילו במחירים יקרים, ולכן מפקיעים את מחירם. רשאים ראשי הקהל לעשות הסכמה בגזירה, שאין רשות לשום יהודי לקנות דגים וכדומה, כדי לאלץ את מוכרי הדגים להוזיל את המחיר, כך שגם עניי ישראל יוכלו לכבד את השבת כראוי, ואין חילוק אם מוכרי הדגים יהודים או גויים. וכל זה רק אם הפקעת המחירים נעשתה בזדון כניצול נכונות היהודים לקנות דגים בכל מחיר, אבל אם אירעה התייקרות מחירים עקב מחסור, או סיבות אחרות הגורמות לייקור המחירים, אין לאסור את קניית הדגים, ומצווה לקנותם אף ביוקר לכבוד שבת, והדין נכון בכל הפקעת מחירים.⁹

"טועמיה חיים זכו", האם צריך לטעום מכל המאכלים של שבת קודם לשבת?

מצווה לטעום מהתבשילים של שבת ביום שישי, וכן מהתבשילים של יום טוב בערב יום טוב, כדי לראות

האם עדיף התחיל בהכנות לשבת ביום חמישי?

ראוי להכין את צורכי השבת ביום שישי בבוקר ולא ביום חמישי, שבעשייה ביום שישי ניכר יותר שעושה כן לכבוד שבת. אבל מאכלים הדורשים הכנה מרובה, או שיש צורך בהכנת תבשילים רבים ורק אם יקדים להכניס מיום חמישי יכול להספיק להכינם. וכן בקניות לצורך שבת אם יש מוצר שאם ימתין ליום שישי לקנותו, יתכן ויחסר, יקדים ההכנה או הקנייה ליום חמישי. בימות החורף שהימים מתקצרים וכן אם ההכנות מרובות, יש להקדים את ההכנות לשאר ימות השבוע.¹

מי שיש לו משרתים שמכינים עבורו את השבת האם חייב להכין בעצמו משהו לכבוד שבת?

אפילו אדם חשוב ומכובד ביותר, שאין דרכו לעסוק במלאכות הבית, או לקנות דברים מן השוק, ויש לו משרתים שיכינו לו את צורכי השבת, או שאשתו ובני ביתו מכינים עבורו את צורכי השבת. מצווה שישתדל להכין דבר כלשהו לכבוד שבת, כגון הכנת הנרות וכדומה. כי מצווה לאדם לעשות מצוות על ידי פעולה ישירה שלו, ולא על ידי שליח. וכמו שמסופר בגמ' על גדולי האמוראים שהיו טורחים לפחות בדבר אחד בעצמם לכבוד שבת, רב חסדא היה מחתך את הירקות, רבה בר נחמני היה מבקע עצים כדי לבשל בהם, רב ספרא היה מחתך ראש הבהמה, רבא היה מולח את הדגים, רבי זירא היה מדליק את האש לבישול, ורבי אבא היה הולך לשוק לקנות בשר ושאר מאכל ומשקה לכבוד שבת. ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום בכבודי, כי טרחה בכבוד שבת זהו כבודו שמכבד את השבת, וכל המרבה הרי זה משובח.²

האם מותר לצאת לקניות לפני התפילה?

אין לקנות צורכי שבת קודם תפילת שחרית, אולם אם יש חשש שאם ימתין לאחר התפילה, יגמרו המצרכים המשובחים הנצרכים לו לשבת, מותר לקנות לפני תפילת שחרית, ויקרא קריאת שמע קודם שיקנה.³

איך מסתדרים המימרות "עשה שבתך חול ולא תזדקק לבריות" (פסחים ק"ב, א), לבין המימרא "אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, לוו עלי וקדשו קדושת היום, והאמינו בי ואני פורע" (ביצה טו, ב)?

בפוסקים ביארו מה שנאמר "עשה שבתך חול ולא תזדקק לבריות" מדובר באדם שהשעה דחוקה

8 משנ"ב סימן רמב ס"ק ב.
9 משנ"ב סימן ר"ג, ס"ק ב.
10 שלחן ערוך ורמ"א אורח חיים סימן ר"י סעיף ב, ומשנה ברורה ס"ק יד-טו, שער הציון שם ס"ק ל.
11 משנ"ב סי' רמ"ב ס"ק ד, בשם ספר חסידים ס' תת"ס. ועיין בשו"ע תרצ"ד סעיף ב.
12 משנ"ב סי' רמ"ב ס"ק ה.
13 משנ"ב סי' ר"ג ס"ק ב.

1 שו"ע סימן ר"ג, משנ"ב ס"ק ב.
2 שו"ע שם סעיף א.
3 משנ"ב סי' ר"ג ס"ק א.
4 שלחן ערוך סימן רמ"ב, ומשנ"ב ס"א א, ג.
5 משנ"ב סי' רמ"ב ס"ק ד.
6 משנ"ב שם ס"ק ג, ובשעה"צ ס"ק י"ב בשם העטרת זקנים.
7 משנ"ב שם ס"ק ד.

להתארח בביתו, כמה היה טורח בניקיון ובסידור הבית, וכך יעשה לכבוד שבת המלכה.¹⁴ אף אבל בימי האבלות על קרובי משפחה, וכן הנמנעים מלשטוף את הבית בתשעת הימים של חודש אב, מותרים לנקות ולשטוף את הבית לכבוד שבת.¹⁵

האם מותר להסתפר בערב שבת אחרי חצות?

מצווה להסתפר ביום שישי לכבוד שבת במידה ושערות ראשו ארוכות, ומותר להסתפר אף לאחר חצות היום, לאחר שהתפלל מנחה.¹⁶

האם צריך לייחד בגדים מיוחדים לכבוד שבת?

ראוי להקצות בגדים טובים ונקיים לכבוד שבת, וכמו שאמרו חכמים 'וכבדתו מעשות דרכיך', שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול.¹⁷ וכתבו האחרונים בשם האריז"ל שטוב שלא ילבש בשבת שום בגד ממה שלבש בחול, ואם יכול להדר בטלית מיוחדת לכבוד שבת תבוא עליו הברכה.¹⁸

מי שלא אוהב דגים, האם יכול לוותר על אכילתם בשבת?

ראוי לאכול דגים בשבת, ואם אפשר יאכל דגים בכל סעודה מסעודות השבת, ולכל הפחות בסעודה ראשונה ושלישית. ומי שאינו אוהב את טעם הדגים, אינו חייב להכריח את עצמו לאכול דגים בשבת, כי השבת לעונג ניתנה ולא לצער.¹⁹

האם נשים חייבות בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום?

נשים פטורות מקריאת שנים מקרא ואחד תרגום, הואיל ומצוה זו בכלל תלמוד תורה, ונשים פטורות מתלמוד תורה.²⁰

מהו הזמן המובחר ביותר לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום?

הזמן המובחר לקריאת שנים מקרא ואחד תרגום הוא ביום שישי. אך, מי שקשה לו יכול לקרוא את הפרשה מיום ראשון בשבוע.²¹ אם לא הספיק לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום, יקרא עד סעודת שחרית של שבת, ואם לא הספיק ישלים עד מנחה, ומי שלא הספיק גם עד מנחה של שבת, ישלים עד סוף יום שלישי של השבוע הבא. ובשעת דוחק גדול ישלים את כל הפרשיות עד חג שמחת תורה שאז משלימים את כל החמישה חומשי תורה.²²

האם מותר לקרוא שניים מקרא בלילה?

על פי הקבלה עדיף להימנע מלקרוא פסוקי תנ"ך בלילה, אבל עם פירוש מותר. ולכן הרוצה לקרוא שנים מקרא בלילה יקרא עם פירוש רש"י, ובלילות שבת מותר לקרוא מקרא גם ללא פירוש.²³

מהי הדרך הנכונה בקריאת שניים מקרא?

יש לקרוא כל פסוק שני פעמים, ופעם אחת תרגום, ואם קשה לו לקרוא באופן זה יכול לקרוא את הפסוקים או חלקם ואחר כך יקרא את התרגום,

ויכול גם לחלק את הקריאה לכמה ימים.²⁴ מצוה מן המובחר לקרוא ברצף ללא הפסק ודיבור את כל קריאת שניים מקרא ואחד תרגום. ואם צמא רשאי לברך ולשתות באמצע, וכן רשאי להפסיק לכל צורך מצוה.²⁵

בסיום קריאת כל הפרשה והתרגום, יש לחזור ולקרוא את הפסוק האחרון, מקרא בלבד, כדי להשלים את הקריאה בפסוק מן המקרא.²⁶

האם צריך לקרוא שניים מקרא עם טעמים?

קריאת שנים מקרא יש לקרוא בטעמים ונקודות כראוי, שעל פי הקבלה מעלת הטעמים והנקודות גדולה, ומי שאינו בקי בכך יקרא כפי שידוע.²⁷

מי שקשה לו לקרוא ארמית, או אינו מבין את השפה?

מי שקשה לו לקרוא את התרגום, או שאינו מבין ארמית, יכול לקרוא את פירוש רש"י במקום התרגום. אך לכתחילה יש עדיפות לקריאת התרגום.²⁸ מי שמחדר לקרוא את הפסוקים עם תרגום וגם עם פירוש רש"י תבוא עליו ברכה.²⁹

קריאת פרשת המועדות, האם מחויבים בקריאת שנים מקרא?

חובת הקריאה של שנים מקרא היא רק בפרשיות השבוע שנקראות על הסדר, אבל הקריאות שקוראים במועדות (בימים טובים, בחול המועד, בשבת חול המועד) אין צריך לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום. אך את פרשת וזאת הברכה שקוראים בשמחת תורה חובה להשלימה, כיון שזה חלק מסיום פרשיות התורה, ויקראנה ביום הושענא רבה, וישלימה לכל המאוחר קודם קריאת התורה ביום שמחת תורה שאז הוא סיום התורה, או יחד עם קריאת התורה ביום שמחת תורה.³⁰

סעודה גדולה שאינו רגיל בימי החול האם רשאי לאוכלה ביום שישי בבוקר?

אסור לקבוע סעודה גדולה - שאינה סעודה שגרתית, ביום שישי מפני כבוד השבת, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול. לכן, אין לקבוע סעודה גדולה במשך כל יום השישי.³¹

מאיזה שעה יש להימנע מלקבוע סעודה שגרתית ביום שישי?

סעודה שרגילים בה בימות החול, מצוה להימנע מלקיימה מתשע שעות ומעלה, (שלש שעות 'זמניות' לפני צאת הכוכבים, בערך בשעה 14:00 בחורף, בערך 16:30 בקיץ), כדי שיאכל סעודת שבת לתיאבון.³²

אלו סעודות מותר לערוך ביום שישי?

ברית מילה

מותר לעשות סעודת ברית מילה ביום שישי, מפני שזו סעודת מצוה בזמנה, וראוי להקדימה לשעות הבוקר קודם חצות היום.³³

פדיון הבן

סעודת פדיון הבן, בין שנערכת בזמנה (שחל יום שלושים ואחד ללידתו ביום שישי) ובין שלא נערכת בזמנה (אחר יום שלושים ואחד ללידתו), מותר לעשותה ביום שישי הואיל וכל רגע ורגע זמנו הוא. בכל מקרה, ראוי להקדים את הסעודה לבוקר מפני כבוד השבת, ובכל אופן עדיף תמיד לערוך את הפדיון והסעודה בליל יום הפדיון, שזרזים מקדימים למצוות.³⁴

מסיבת שידוכים וסעודת אירוסין

אין לעשות סעודת "שידוכין" (מה שקוראים בימנו סעודת אירוסין) בערב שבת, אמנם מותר לעשות את התנאים בקניין, ולעשות לצורך כך סעודה קטנה, ועדיף לקיימה לפני חצות היום.³⁵

סעודת סיום מסכת

סעודת סיום מסכת בכלל סעודת מצווה.³⁶ ועדיף לדחותה ליום אחר.³⁷

פורים ויום טוב

מותר לעשות סעודה בפורים או ביום טוב כאשר חלים ביום שישי, שזו סעודת מצוה בזמנה, אך ראוי שיאכל קודם לשעה עשירית מהיום.³⁸

עשיית מלאכה בערב שבת

בעל מקצוע, האם יכול לבצע עבודות או מלאכה ביום שישי סמוך לשבת?

בעל מקצוע לא יעשה 'מלאכה' ביום שישי מתשע שעות וחצי (שעתיים וחצי 'זמניות' קודם צאת הכוכבים) כדי שיהיה פנוי לעסוק בצורכי השבת. וכל העוסק במלאכה בזמן זה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה.³⁹

האם מותר לעסוק במסחר לקנות או למכור, ביום שישי סמוך לשבת?

התעסקות במסחר (קנייה ומכירה) מותרת עד סמוך לכניסת השבת, אם צורכי השבת הוכנו בשבילו, או שיש מי שמכין עבורו את צורכי השבת. ולא נאסר אלא עשיית מלאכה.⁴⁰

בעל מכולת עד איזה שעה רשאי למכור ביום שישי?

חניות המוכרות מזון, מותר להם למכור עד קרוב לזמן הדלקת הנרות, משום שדברי מאכל ומשתה הם מכלל צורכי השבת, אך צריך שיהיו אחרים שיכינו עבורם את צורכי השבת.⁴¹

אולם יש להקפיד לסגור את החנויות בזמן מוקדם מספיק כדי שהמוכר יוכל לחזור לביתו ולהתכונן לשבת ללא חשש חילול שבת.⁴²

התקלקל המזגן האם מותר לתקנו ביום שישי סמוך לשבת?

מי שאירע בביתו קצר חשמלי או התקלקל לו מכשיר חשמלי הנצרך לו לשבת, או להכנות לשבת (כגון תנור, מקרר או פלטה), מותר לו לתקן אפילו על ידי בעל מקצוע, כיוון שניכר שזהו לכבוד שבת, ובלבד שלא יבואו בעל הבית והפועל לחשש חילול שבת.⁴³

29 שם סעי' ז. שש"כ שם סעיף נז עמוד כד.
30 שם סעי' כ"ב-כ"ג. משמע משש"כ שם הערה ריח עמוד כה.
31 שו"ע סי' רמ"ט סעיף ב.
32 שו"ע שם.
33 רמ"א שם, ומשנ"ב ס"ק יג.
34 רמ"א שם ומשנ"ב ס"ק יב.
35 משנ"ב שם ס"ק ט.
36 ביאור"ל שם ד"ה או פדיון הבן.
37 שש"כ שם סעיף כו עמוד יא. ילקו"י שם סעי' ח.
38 משנ"ב שם ס"ק יג.
39 שו"ע סימן רנא סעיף א.
40 משנ"ב שם ס"ק א.
41 משנ"ב סימן רנ"א ס"ק א.
42 משנ"ב סימן רנ"ו ס"ק א.
43 שו"ע סי' רנ"א סעיף ב.

14 משנ"ב סי' ר"ג ס"ק ג.
15 שו"ע יו"ד סימן ש"פ סעיף ב.
16 רמ"א סי' רנ"א סעיף ב.
17 שו"ע סי' רס"ב סעיף ב.
18 משנ"ב סי' רס"ב ס"ק ה.
19 משנ"ב סי' רמ"ב ס"ק ב.
20 ילקו"י רפ"ה, סעי' ט. שש"כ שם וכתב שטוב שתשמע קריאת התורה בביהכ"ס.
21 ילקו"י שם סעיף ח. שש"כ שם סעיף נח עמוד כה.
22 שם סעי' ד-ט"ו. שש"כ שם.
23 שם סעי' ז, ובי"א ח"ו או"ח סימן ל.
24 שם סעי' ח, וסעי' ב. שש"כ שם סעיף נט עמוד כו.
25 שם סעי' ח, וסעי' ב.
26 שם סעי' ד. שש"כ שם הערה רכו עמוד כו.
27 שם סעי' ד. שש"כ שם הערה ריד עמוד כד.
28 שם סעי' ז. שש"כ שם הערה רטז עמוד כה.

